

Boganmeldelse

DET ER DANSK FILM SKAT

af Ebbe Villadsen

Morten Piil (red.): Gyldendals Filmguide. Danske film fra A til Z. Gyldendal 1998. 600 sider.

Litteraturen om dansk film vokser støt i disse år, samtidig med at en stor del af vor tonefilmproduktion er blevet let tilgængelig på video. Mange af vore ældre film viser sig slet ikke at være så dårlige, som det tidligere nærmest per automatik blev påstået. Der er godt nok skævheder i video-udbudet: Mens de fleste Morten Korch-filmatiseringer er udsendt, må videokopier af Dreyers film bestilles hjem fra udlandet. Også på tv kan man nu se langt flere ældre danske film. Det er et af de få positive træk ved udviklingen, siden vi fik flere konkurrerende kanaler herhjemme. Det viser, at i det mindste enkelte programlæggere stadig ved, at vi ikke direkte bor i USA.

Hvadenten man dyrker dansk film på video eller ser de nye danske film i biografen, har man siden november 1998 haft den ideelle opslagsbog til rådighed: *Gyldendals Filmguide. Danske film fra A til Z*. Pakket med nyttige og underholdende oplysninger kan denne bog erhverves til en pris, som ligger væsentligt under prisen på flere af de biografier, der udgør så stor en del af den danske filmlitteratur. Opslagsværker kan fra begyndelsen virke tilforladelige, hvorefter længere tids praktisk brug afslører alvorlige mangler og fejl. Efter at have slået flittigt op i *Gyldendals Filmguide*

gennem fem måneder er jeg kun blevet endnu mere glad for den. Der er ting, som kan diskuteres, men indvendingerne i det følgende kan ikke røkke ved en meget positiv helhedsvurdering af bogen. De faktuelle fejl skal man således lede meget grundigt efter. Af dumme sjsuskefejl er jeg kun faldet over en enkelt: *Een pige og 39 sømænd* er alfabetiseret under P. Mine indvendinger gælder mere hvilke film, der egentlig bør tages med, karaktergivningen i form af stjerner samt udvalget af credits.

Pop og pjank breder sig mere og mere inden for dele af dansk filmjournalistik. Alt for mange anmeldelser savner kritisk dybde og historisk perspektivering. Tendensen til, at anmelderen først og fremmest skal underholde, vil blive forstærket, når filmkritikkens tyngdepunkt snart flyttes fra aviserne til tv. Bunden er nok desværre langt fra nået med TV2's morgenprogram, hvor en anmelder gerne må tro, at Shakespeare levede i middelalderen, når han blot er leveringsdygtig i sjofle vittigheder. På denne baggrund er det glædeligt, at Gyldendal har valgt Morten Piil som redaktør og hovedforfatter af den nye filmguide. Morten Piil, der siden 1967 har anmeldt i Information, er blandt vore bedste og kyndigste filmkritikere. Han har haft syv gode medarbejdere: Ulrich Breuning, Bo Green Jensen, Eva Jørholt, Claus Hesselberg, Bo Tao Michaëlis, Liselotte Michelsen og Dan Nissen. Kender man disse skribenter i forvejen, er det imidlertid tydeligt, at Piil selv har gennemgået alle artikler og rettet dem ind, så bogen stilistisk og i henseende til vægtning af stof fremstår ensartet.

Hvilke film skal med og hvilke skal ikke med. For et hvilket som helst opslagsværk er det vigtigt, at det præcist afgrænser sit emne, så man ved hvad man kan forvente eller ikke forvente at finde, forudsat man gider læse forordets redegørelse for afgrænsningen. I et mindre filmland som Danmark er produktionen ikke større, end at den faktisk lader sig komplet bogføre. Selvsagt kan ingen håndbog rumme alle engelsksprogede film, men *Halliwell's Film Guide* og *Leonard Maltin's Movie & Video Guide* har vundet størst international udbredelse, fordi man her kan regne med at finde langt de fleste titler, mens man f.eks. aldrig kan vide på forhånd, om en film er med i *Variety Movie Guide*.

Halliwell og Maltin er vel en slags forbilleder for *Gyldendals Film Guide*, men den danske lillebror giver mere om den enkelte film, både hvad angår kritisk vurdering og realoplysninger.

Bogens undertitel, *Danske film fra A til Z*, er imidlertid lidt af en tilsnigelse. Det kunne godt have været mere præcist angivet, at danske film kun betyder danske tonefilm. Det ville naturligvis helt have sprængt bogens rammer, hvis den meget omfattende danske produktion af stumfilm eller blot den femtedel, der er bevaret, skulle med. I betragtning af Danmarks vigtige position i tidlig filmhistorie kunne man dog måske have medtaget et udvalg af hovedværker, så der f.eks. var kommet opslag på alle Dreyers danske film. De første 30 år af dansk films historie er bestemt ikke de mindst spændende. Et argument mod at tage stumfilm med er naturligvis, at de færreste har mulighed for at se dem, f.eks. findes de foreløbig ikke på video. Men ville det så ikke netop være rart i det mindste at kunne læse om dem? Bogen medtager jo de få ikke-bevarede tonefilm og giver f.eks. god besked om *Paustians Uhr* (1932).

Et bedre argument mod inkludering af udvalgte stumfilm er det hensigtsmæssige ved en præcis kronologisk afgrænsning, inden for hvilken alt så kommer med. Men her er bogen også lidt usikker. Den starter med *Eskimo*, den første delvist dan-

ske tonefilm fra 1930, men udelader *Palladiums* to sidste stumfilm med Fy og Bi fra 1931 og 1932. I den modsatte ende er det en skævhed, at nogle 1998-film er med, andre ikke. Det var bedre, om man nøjagtigt havde sagt 1/1 1930 til 31/12 1997.

Stumfilm er ikke med, men omtalerne af tonefilm negligerer også i vid udstrækning stumfilmperioden. En anmelder har allerede gjort opmærksom på, at Johannes Poulsen ikke som anført havde sin eneste filmrolle i *Champagnegaloppen* (1938), men sås i flere stumfilm. Det kan tilføjes, at Liva Weel heller ikke som anført filmdebuterede i *Odds 777*. Hun havde allerede i 1923 en større rolle i Laurids Skands' *Livets Karneval*. I præsentationen af Peer Gulbrandsen under opslaget på *Vagabonden* hedder det, at han med sine 43 manuskripter er vor flittigste filmforfatter ved siden af Fleming Lyngge. Igen er der ikke taget højde for stumfilmperioden. Dreyer skrev f.eks. over 50 manuskripter. Mange film bygger på litterære værker, der også har været filmet før 1930, men tit bliver dette slet ikke nævnt, og sammenligninger drages aldrig. Nuvel, de stumme versioner af f.eks. *Præsten i Vejby* eller *Slægten* er ikke bevaret, men hvordan kan man skrive om John Prices 1966 filmatisering af *Der var engang* og helt undlade at komme ind på Dreyers 1922-version? Flere eksempler kunne anføres.

I følge forordet medtager bogen den samlede produktion af kommercielt udlejede og offentligt viste danske tonefilm på en længde over 40 minutter. Det betyder, at også biografviste dokumentarfilm er med, og bogen har da også adskilligt interessant at fortælle om dem. Til gengæld er fiktionsproduktioner fra den nu heden-gangne Statens Filmcentral ikke regnet for kommercielle og er derfor udeladt, selvom de har gået i biografen. Der er nu heller ingen af disse film, man for alvor savner. Udeladt er i sagens natur også en gruppe film, som de færreste er opmærksomme på: De færdiggjorte og i nogle tilfælde stadig bevarede film, som af forskellige grunde aldrig har fået premiere. Dem er der nogle få stykker af. Den seneste er vist-

nok Finn Sønderlyngs spillefilm *Dagen derpå Hr. direktør*, censureret 1989. Når det i bogens indledning hævdes, at Filmmuseet ikke har en systematisk registrering af filmenes spilletid, er det ikke helt rigtigt. Jeg har selv for Filmmuseet som led i en større opgave lavet en sådan registrering, omfattende film over 59 minutter fra 1913 til 1995. Det er naturligvis udmærket, at *Gyldendals Filmguide* går ned til 40 minutter. Enkelte titler savnes sikkert, fordi man tror de er endnu kortere, men f.eks. varer Sven Grønlykkes instruktørdebut *Thomas er fredløs* faktisk en time og gik da også ordinært i biografen i 1967.

Men hvad er egentlig en dansk film? Det enkleste svar må være, at det er en film, som er produceret af et dansk selskab eller har et dansk selskab som medproducent. Finansieringen må normalt være afgørende. *Gyldendals Filmguide* opererer dog med en anderledes kompliceret og diskutabel definition, opfundet af Filmmedarbejderforeningen. Der bruges et pointsystem, hvor instruktørens nationalitet vejer tungest og giver tre points. Dansk sprog og en dansk hovedproducent giver derimod kun to points hver, mens danske manuskriptforfattere, litterære forlæg, biproducenter og hovedrolleskuespillere hver giver et point. En film skal have seks points for at være dansk. Sprog og hovedproducent forekommer for lavt takseret i forhold til instruktørens nationalitet. Definitionen indebærer, at en række co-produktioner ikke er kommet med. Det kan være rimeligt, hvis Danmark ikke er hovedproducent og filmen ikke er på dansk. Alligevel hører det på en eller anden måde med til dansk filmhistorie, at Bo Widerbergs sidste film, *Lust och fågring stor (Lærerinden)*, primært er danskproduceret, selvom den opleves som en svensk film. Mod udenlandske gæsteinstruktører af ellers rent danske film farer pointsystemet for hårdt frem. Vi bliver snydt for den interessante oplysning, at den fremtrædende britiske dokumentarist Harry Watt i 1961 skrev og instruerede den danskproducerede børnefilm *Den hvide hingst*. Pointsystemet kan

også have endnu mærkeligere konsekvenser. I 30'erne instruerede ungaren Paul Fejos som bekendt tre film for Nordisk Film. Den ene af disse, *Flugten fra Millionerne*, skrev han selv manuskript til, hvorved filmen ikke kan opnå seks point hos Morten Piil og derfor udgår. Men når den ikke er dansk, hvilken nationalitet har den så? Jeg har aldrig hørt om statsløse film.

Der er komplicerede problemer omkring co-produktionerne. Mange amerikanske navne bag dansk-amerikanske sex-film fra 70'erne er pseudonymer, der udmærket kan dække over danskere. Her slår pointsystemet ikke til. Flere eksempler vil føre for vidt, men lad mig i stedet nævne en film, som ikke burde have været med i bogen: *Den ny Husassistent* fra 1933. Det anføres korrekt, at svenskeren Ragnar Widestedt instruerede to versioner af samme historie med henholdsvis en svensk og en dansk rollebesætning. Det er imidlertid vildledende, når "Nordisk" anføres som producent af *Den ny Husassistent*, for det drejer sig ikke om vort Nordisk Film, men om det svenske Nordisk Filmproduktion. Den dansksprogede version er altså en rent svensk film, selvom man hentede et hold danske skuespillere til Stockholm. Og selvom det litterære forlæg også er dansk, kan vi aldrig komme op på mere end fire point. Det skal nævnes, at angivelsen af produktionsselskab mod sædvane ikke har nogen fremtrædende plads under de enkelte opslag. Samtlige producenter er ikke altid opregnet, så man kan ikke præcist se hvilke film, der er co-produktioner, når det ikke omtales i selve teksten. For at konstatere, at Knud Leif Thomsens *Tre mand frem for en trolde* er en dansk-svensk produktion, må man gå til svenske kilder og slå op under *Ryck mej i svansen, älskling!*

Vurdering og karaktergivning.

Afgrænsningen af titler kan diskuteres, men for alle andre end fagfolk, der skal bruge specifikke data, vil *Gyldendals Filmguide* stort set kunne erstatte to tidligere publikationer. I 1968 registrerede

Bjørn Rasmussen i første bind af sin imponerende *Filmens Hvem Hvad Hvor* den samlede danske produktion fra 1929 til 1967. Her bringes alle relevante credits med een beklagelig undtagelse: Filmenes længde. Desuden gives en kort karakteristisk, der lidt for ofte kun er en genreangivelse. Det er ingen hemmelighed, at datidens danske mainstream-produktion ikke havde Bjørn Rasmussens hovedinteresse, og faktisk er han ikke nær så veloplagt i første bind, som når han i de følgende bind karakteriserer udenlandske film. Når han er bedst, kan der f.eks. om *Sult* stå: "Psykologisk træfsikker Hamsun-filmatisering med genial Per Oscarsson og fremragende miljøskildring". Omvendt er det jo meget smart, når det om *Ta' hvad du vil ha'* hedder "- og betal, hvad det koster!", men det fortæller intet om denne fremragende film. Og når der bare står "lystspil" om Schnéevoigts *Tango*, er det direkte forkert.

Filmene efter 1967 er registreret i *Danske spillefilm 1968-1991*, som jeg selv udarbejdede sammen med Peter Jeppesen og Ole Caspersen. Vi valgte for hver film at bringe så mange credits som muligt samt et handlingsreferat og en neutral kommentar. Jeg skulle hilse og sige, at det var svært at være neutral. *Gyldendals Filmguide* har valgt en tredie model, som jeg tror er den bedste, ikke mindst hvis bogen skal sælge. Den giver først og fremmest besked om de to ting, flest spørger om: Hvad handler filmene om? Hvor gode er de efter forfatterens mening? Den kritiske omtale af de næsten tusind film fylder mest og suppleres med citater fra samtidige anmeldelser. Til de fleste film gives der også realkommentarer, der tit er lige så fylde som i *Danske spillefilm 1968-1991*. De vigtigste credits er selvfølgelig også med, men får en mindre fremtrædende plads end i de to andre bøger.

Morten Piil har ment, at filmene burde underkastes en formaliseret karaktergivning. De belønnes med fra een til fire stjerner, men der opereres også med halve stjerner. Ikke så få film får et stort nul. Jeg har aldrig været begejstret for den slags

stjernesystemer. Det er næppe rimeligt at vurdere sengekant-komedierne og Dreyers film efter samme skala, og jeg synes heller ikke, at samme skala kan bruges for de sidste 25 år, hvor filmene får statsstøtte, og for ældre tid, hvor filmene skabtes på kommercielle betingelser. Da bogens egentlige beskrivelse af filmene imidlertid er så grundig, kan man vælge at betragte stjernerne som en slags overskrift. Og selvfølgelig skal man alligevel straks se, hvor mange stjerner ens egne favoritfilm får. Her må jeg konstatere, at der kun er toenhalf stjerne til *Mød mig på Cassiopeia*. I bogens sammenhæng viser det sig dog at være ganske pænt, for Morten Piil giver ikke ved dørene. Til en anden af mine yndlingsfilm, *Alle gaar rundt og forelsker sig*, er der desværre kun halvanden stjerne. Den forbeholdne vurdering bliver imidlertid kyndigt begrundet, og noget af det bedste ved bogen er netop, at man også med interesse læser de vurderinger, man ikke deler. Og er Morten Piil en ganske streng kritiker, så er bogens tonefald aldrig nedladende eller arrogant. Teksten betjener sig snarere af fin ironi, som når det om *Nyhavn 17* siges: "Hen mod slutningen bruger Schnéevoigt lyden som et selvstændigt udtryksmiddel i denne sin 7. tonefilm."

Kun fire film får faktisk de fire stjerner, der betyder mesterværk. *Vredens Dag* vil jeg godt være med til at betragte som den betydeligste film, der er lavet herhjemme, men de tre andre, *Kundskabens træ*, *Pelle Erobreren* og *Breaking the Waves*, er lavet efter 1980, og det er spørgsmålet, om de overhovedet kan endegyldigt vurderes endnu. Jeg tror ikke, placeringen af *Pelle Erobreren* holder. *Soldaten og Jenny*, *Der var engang en krig* og *Sult* får treenhalf stjerne og er i kategori med de noget overvurderede dogme-film *Festen* og *Iditerne*. *Ta' hvad du vil ha'*, *Ordet* og *Balladen om Carl-Henning* får kun tre stjerner. Det betyder ganske vist "usædvanlig god", men kategorien omfatter også Helle Ryslinges rædsel *Sirup*. Det bør i øvrigt påskønnes, at man ikke er bange for kun at give Dreyers *Gertrud* halvanden stjerne. Det er

bemærkelsesværdigt, at de høje karakterer oftest falder til de nyeste film, og mon ikke bogen lader sig rive lidt for meget med af dansk films aktuelle succes?

For ældre films vedkommende er der gjort meget ud af at vurdere, om de holder i dag. Man kunne så spørge, om ikke enhver film bør vurderes på dens egen tids præmisser, men den diskussion vil føre for vidt. Til gengæld skal det understreges, at nok er kvalitetsvurdering Morten Piils hovedsageligt, men han har også sans for at filmene tillige er kulturhistoriske kilder. Om *Nyhavn 17* hedder det f.eks: "Filmen indledes med en i dag interessant bilkøretur fra Nyhavn ned ad Strøget til Vesterbrogade". I øvrigt bruger bogen en signatur til at angive, hvis en film i særlig grad er tidstypisk, en glimrende idé, jeg ikke har mødt i udenlandske opslagsværker.

Bogen rummer en del nyvurderinger af ældre film, især fra 40'erne. Der argumenteres grundigt for, at *Kristinus Bergman* (1948) er Astrid og Bjarne Henning-Jensens bedste film. Asbjørn Andersens *John og Irene* (1949), måske vor mest ren-dyrkede film noir, indtager omsider sin retmæssige høje placering i dansk filmhistorie. Johan Jacobsen fremstår endelig som den helt centrale skikkelse i dansk film, han er. Det er nærmest en skandale, at han ikke er med i Dansk Biografisk Leksikon. Piil kan bedst lide Jacobsens komedier - *Min kone er uskyldig* får endda trenehjv stjerne - men også *Blændværk* nyvurderes i tiltrængt positiv retning. Til gengæld er omtalen af det intense drama *En fremmed banker på* alt for negativ. Man bemærker, at Erik Balling ikke optræder i de tre øverste stjernekategorier. Til gengæld er han fyldigt repræsenteret blandt film med toenhjv stjerne, og det er en helt præcis indplacering.

De film, som forfatterne ikke har genset, får ingen karakter. Der er nu flere titler fra 70'erne, som jeg nok synes, man stadig kunne have haft i nogenlunde klar erindring. Omtalen bygger her på de pålideligste samtidige anmeldere, og dem er Piil god til at finde. Også under de andre

opslag er anmelder-citaterne velvalgte. Et lille suk vedrørende formalia: Bogen anfører korrekt titler på film før 1948 med gammel retskrivning (selvom der er en enkelt smutter: Der skal ikke bolle-å i *Lykke paa Rejsen* fra 1947). Men hvorfor er de ældre anmelderes retskrivning så ikke tilsvarende respekteret?

Enkelte steder er omtalen utilstrækkelig. *Reptilicus* fortjener naturligvis det nul, den får, men der knytter sig langt flere realoplysninger til denne herostratisk berømte co-produktion, end vi får her. Den findes jo både i dansk og amerikansk version, men der er ikke redegjort for de interessante forskelle. Filmen er heller ikke sat i relation til monsterfilm i øvrigt. Science fiction og horror er yderst sjældent dyrkede genrer herhjemme, men alligevel har området ikke rigtigt bogens interesse. Den fascinerende og dybt originale gyser *Manden der tænkte ting* får en forbeholden vurdering, og det lykkes bogen at omtale *Ulvetid* uden at nævne ordet varulv.

Lidt bedre går det med de erotiske film. Her og der gøres det lidt suspekt, at folk smider tøjet, men generelt er bogens holdning fordomsfri. Man bruger dog stadig ordet pornografi, selvom det som begreb gled ud af dansk lov i 1969 og følgelig hører hjemme på retshistoriens mødding. Man opererer også med den fjollede skelnen mellem hard-core og soft-core, men *Nøglehullet* kaldes "blød pornofilm", selvom den er fuld af yderst eksplicitte samle-scener. En film som *Jeg, en kvinde* fortjener bestemt sit nul, men var dog banebrydende inden for genren og burde have haft fyldigere realkommentar. Dens distributionshistorie, ikke mindst i USA, er yderst interessant. De seks stjernetegns-film får hver en halv stjerne, men det virker meningsløst, da de to sidste er langt ringere end de fire første.

Og der er meget mere... Et plus er bogens citater fra filmenes dialoger. Fra *Kærlighedsdoktoren* citeres f.eks. et replikskifte, hvor Kjeld Jacobsen siger: "Det undrer mig ikke, at De er magister. Jeg mener, man kan jo se det på Dem, at De

er..." Birgitte Federspiel svarer med sin fløjlsbløde stemme: "Kan man se det på mig? Åh nej, det var da kedeligt!" Citatet giver et fint indtryk af den underfundige tone i Helge Kjærulff-Schmidts manuskript. Andre steder kan man komme i tvivl om et citats funktion. Fra *Natekspressen* (P.903), der præcist karakteriseres som en krimi med læssevis af miljø og nul spænding, gengives nogle ømme ord, som Mogens Wieth siger til Inger Stender. Isoleret her virker de komiske, men det synes jeg ikke, de gør i filmens sammenhæng. Og så skal de jo høres med Mogens Wieths smukke diktning.

Piil har ikke kunnet lade være med at indføje nogle biografiske noter om de vigtigere instruktører. Det minder os om, at vi i høj grad savner et komplet og up to date leksikon over danske filmnavne. De udmærkede biografiske noter finder man via bogens instruktørindeks. Under omtalen af Schnéevoigt går en gammel fejl desværre igen. Sammen med sin senere kone oprettede han godt nok et produktionsselskab i 1913, men jeg kender i hvert fald ingen titler på "kulørte melodramaer", de skulle have lavet, og Schnéevoigt kom jo til Nordisk Film allerede i 1915 (der var stumfilmen igen!). Instruktørindekset medtager i nogle tilfælde instruktørernes ikke-danske film i parentes, i andre tilfælde ikke. Gabriel Axel er måske glad for, at man har udeladt den tyske *Die Auto-Nummer - Sex auf Rädern* fra 1971, men Knud Leif Thomsen vil være ked af, at man har udeladt *Jentespranget*, der i 1973 blev kåret som årets bedste norske film. I den instruktørbiografiske afdeling skal det endeligt påpeges, at Peer Guldbrandsen ikke er død i 1978, men først for nyligt.

Til slut lidt om credits. Jeg har omtalt

længderne, men skal tilføje, at de film, der er set på video, får videolængden anført, de andre biograflængden. Forskellen er kun fra tre til fem minutter, men det er trods alt en skævhed, især når videotilgængelighed ikke anføres. Der er enkelte større unøjagtigheder. *Jens Langkniv*, den berømte fiasko fra 1940, angives at spille 92 minutter, men den bevarede kopi er faktisk kun 1375 meter, altså under en time.

De fleste vil kunne leve med, at filmenes tonemestre ikke nævnes. Ellers er de vigtigste credits anført. Vi får endda de litterære forlæg med årstal. Under *Den usynlige Hær* optræder en mindre fejl, der også er set andetsteds: Knud Sønderbys manuskript var et originalmanuskript, som han først bagefter omarbejdede til en roman.

Og så er vi nået til min sidste tunge indvending: Hvis dog bare alle skuespillere havde været nævnt! Det ville have gjort bogen til en fuldstændig ideel håndbog. De vigtigste skuespillere er selvfølgelig med, og fra Halliwell har Piil overtaget ideen med at kursivere et navn, hvis den pågældendes indsats skønnes særlig bemærkelsesværdig (Der er ingen tilsvarende typografisk mulighed for markering af ekstremt dårlige præstationer). Det sjoveste er imidlertid, at selve teksten tit gør opmærksom på kendte skuespilleres tidlige, ukrediterede optræden i småroller. Der er dog mere at finde på dette område, og det er pudsigt, at forfatteren har fået øje på Vera Gebuhr, Sigrid Horne-Rasmussen og Emil Hass Christensen i *Flaadens blaa Matroser* (1937), men ikke Bodil Kjer.

Til allersidst bør det så tilføjes, at *Gyldendals Filmguide* også er en bog, man blot kan sidde og læse i for sin fornøjelses skyld.